

רשימות וסקירות

פרופ' חיים טשרנוביץ ז"ל

רבי ד"ר הנרי מ. רוזנטאל בניו-יורק, שלמה טשרנוביץ וד"ר חשה טשרנוביץ בניו-יורק, ועמנואל טשרנוביץ בהרצליה שבארץ-ישראל. בשנתיים האחרונות מתו על רב צעיר אשתו הדסה ובנו גרשון.

בהלווייתו השתתף קהל רב. למעלה מאלף איש מילאו את האולם והיציעים וגם את הרחוב שלפני הבית. דברי-הספד נשאו: ארתור לוריא, קונסול ישראל בניו-יורק, בשם הישוב בארץ-ישראל; השופט יוסף מ. לווי, בשם המכון היהודי לדת; ד"ר פינחס חורגין וד"ר הנרי מ. רוזנטאל. את תפילות האזכרה והאשכבה נשאו הרב יצחק אלקלעי, לשעבר הרב הראשי ליוגוסלאביה, מיידינו של המנוח, והחזן פנחס יאסינובסקי.

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים!

הספדו של מר ארתור לוריא,
הקונסול הכללי של מדינת
ישראל בניו-יורק:

... לא אדבר כאן על תרומתו למדע; אחרים יספרו על חלקו בהתפתחות המדע העברי, על תרומותיו לידיעתנו והבנתנו את מקורות התלמוד, על תפקידו בספרות העברית החדשה. אולם אני בא הנה בתפקיד כפול — להביע את צערי ואבלי גם בתור ידיד פרטי, כבנם של הורים שהיו מסורים מאד לרב צעיר ושגם הוא מצדו נתן להם את ידידותו

אור ליום א', ט"ז אייר (15 במאי), בשעה שתים בלילה, נפטר בגיל שבעים ושמונה פרופ' חיים טשרנוביץ (רב צעיר), מיסד „בצרון" ועורכו עד ימיו האחרונים ממש.

פרופ' טשרנוביץ היה חולה זמן ממושך, ובחדשים האחרונים נתגברה עליו מחלתו וגרמה לו כאבים מציקים ויסורים קשים. אבל בכל זאת, בכל שעה שהוקל לו מעצמת מכאור ביה, המשיך לעבוד על ספריו וטיפול בענייני „בצרון", וגם היה מקבל בסדר פנים יפות את ידידיו ומקורביו שביקרוהו. הוא גם המשיך להכתוב, מעל ערש-דווי שלו, את פרקי ה„אוטוביוגרפיה" שלו, שתתפרסם בהמשכים ב„בצרון", מדי חודש בחודשו.

במשך שנות-חיו היה רב צעיר כמה פעמים חולה מסוכן — והרופאים היו מתפלאים על החיוניות התוססת שבו ועל כוח-רצונו החזק, שסייעו לא במעט לכך שינצל מכל הסכנות ויחלים. לכן האמינו מוקירי רב צעיר, כי גם הפעם יעלה בידו להתגבר ולשוב לאיתנו. הידיעה על מותו עוררה על כן צער עמוק ואבל כבד בכל שכבות האוכלוסיה היהודית, שכבדוהו והוקירוהו, ובעיקר בחוגי המלומד דים והסופרים העבריים והעסקנים הציוניים, שהעריצוהו גם כחוקר וסופר עברי רב-הכשר רונות וגם כמנהיג והוגה-ידעות ציוני מבני העליה שבדור.

פרופ' טשרנוביץ הגיח אחריו שתי בנות ושלשה בנים; מרים, אשת אברהם גראנובסקי, ראש הקרן הקיימת בירושלים, וחול אשת

ד"ר שרנוביץ למכון האציל עליו מרוחו וקבע רמה תרבותית גבוהה לחבריהם שלנו — שהתמידה ופרסמה את חבריהם במשך כל השנים מאז נוסד המכון שלנו. במובן ידוע, הוא היה הפנינה שבכתרו.

אחרים ידברו על חכמתו, על הספרים הקלאסיים שכתב ופירסם ושימשו לו מצבת זכרון, על ירושתו הגדולה שנשארה מחייו ופעולותיו למען היהדות, על אהבתו לציון ועל שאר מעשיו הגדולים והרבים.

אני מדבר ורוצה לזכור אותו בגלל צניעותו, ענוותנותו, סובלנותו, סבלנותו, אורך-רוחו, בגלל נפשו העדינה, יחסיו הנאים עם תלמידי דיו והשפעתו הרבה עליהם, בעד ההתעוררות הרוחנית שהאציל עליהם, ובגלל החיבה, יראת-הכבוד והאהבה העמוקה שהם רחשו אליו. — — —

... קריאתו חזרה למוחו וללבו של כל אדם — של כל אלה שרצו ללכת בעקבותיו... הוא היה נאמן לעקרונותיו, ועל אף ענוותנותו לא היה קל לשאת-ולתת אתו, כי הוא לא ידע פשרות בין הטוב והרע... כיצד יכול היה מישור להתווכח אתו כשהתיזה שלו היתה צדק ויושר!...

תנוח נפשו צדק בבית עולמים.

הספרו של ד"ר פנחס חורגין:

רב צעיר חתם את ספר חייו כשהוא בצעירות רות רעננה ובעוז עולמים. מעולם לא היה תוסס מרץ בה אדיר ברוח היצירה כבשנות זקנתו האחרונות. ועד רגעו האחרון כמעט לא מש מאוהל היצירה. רב צעיר חזר בעבודת רוחו אחרי האופקים הרחבים, אחרי התסיבה השלמה. בחקירותיו המדעיות בקש תמיד את הכלל, את הקו הממושך העובר מראשית דבר לסופו, קו הדמות השלמה. הפרט משך אותו עד כמה שהוא מצטרף לפרט שני, ושניהם — לכלל. ואף שרב צעיר לא התרועע לצמצום, הרי נקודת-הכובד של רוחו היתה בנחלת התורה שבעל פה, שאת אהבתו אליה נחל מאבותיו ומרביתו הגדולים. אבל גם שאלות החיים, הנהו עם מראותיו החולפים, ענינו

ונאמנותו, וגם בשם מדינת ישראל, שיש לי הכבוד לייצג.

בתור ידיד היה חיים שרנוביץ עדין, חכם סובלני ומקסים, חריף ופקח. בתור ציוני היה לוחם, שנלחם בעטי-חכם שלו בכוח ובעוז ובהתלהבות. חיבת-ציון והאמונה בתקומת הלאום הישראלי בארץ-מולדתו העתיקה שימשו בכל ימי חייו כגורם ראשי בכל מחשבותיו ופעולותיו.

דורנו הוא בעל זכות מיוחדת, כי בימינו נתגשם חלום-הדורות של עמנו, והוא — הקמת מדינת ישראל. בשביל חיים שרנוביץ, שהיה קשור בכל נימי נפשו לרעיון הציוני, היתה זאת שמחה מיוחדת להשתתף בפעולות שהביאו להכרזת-העצמאות שלנו לפני שנה, ולזכות-לראות את מדינתנו הצעירה-העתיקה שהוקמה מחדש על יסוד איתן.

אנחנו, שהכרנוהו ואהבנוהו, והנמצאים כעת תחת רושם האבדה הגדולה שלנו, מזועזעים ומדוכאים, וקשה לנו למצוא נחמה בפרספקטיבה של ההיסטוריה והדורות. אבל שמו של חיים שרנוביץ יהיה בכל זאת תמיד קשור עם תקופת-התחייה הגדולה של עמנו, תקופה של טרגדיה איומה אבל גם של התגשמות מפוארה.

הספרו של השופט יוסף מ. לוין, יו"ר ועד-הנאמנים של המכון היהודי לדת:

... זה למעלה מעשרים וחמש שנה מאז הרב שרנוביץ הופיע בראשונה במכון היהודי לדת, לפי הזמנתו של ד"ר סטיפן כ. חייזר. בשנים הראשונות היה הקשר שלי אתו כללי, אבל הוא התפתח מהר לידידות אינטימית. אני זוכר יפה כשד"ר ווייז, שהיה אוהב את רב צעיר ומרבר עליו ביראת-הכבוד, העיר בראשונה את סקרנותי בנוגע להופעתו ואפיו של האיש הגדול הזה, שהוא הזמיננו להצטרף לחבריהם שלנו, ובאיוה דטס וצפיה חכית לפגשו — וכיצד הופתעתי באופן געים כשי ראיתיו. דיוקן של אנדרטה, איש ידידותי, הבנית בשביל רמברנדט חדש. מאז בואו של

זו היתה זכות גדולה לחיות אתו כאחד מבניו — ואחריות גדולה.
יקבל אלהים חיים את נשמתו לחיי-עולמים.

העתונות היהודית והעברית וגם העתונות היהודית-אנגלית והכללית שבארצות-הברית וקאנאדה פרסמו הרבה מאמרים והערכות על המנוח. יש לציין במיוחד את מאמריו של א. יואל והרב ד"ר ש. פדרבוש (ב"הדואר"), ד"ר שמעון ברנשטיין (ב"גירפאלסטיין"), מ. אושורוביטש (ב"פארוורטס"), ב. צ. גולדברג (ב"טאג"), אהרן צייטלין וד"ר א. מוקדוני (ב"מורגן-זשורנאל"), י. ה. (ב"קענעדרער אדלער"). העתונות האידית בניו-יורק פרסמה גם כן מאמרים ראשיים על הנפטר הגדול, חייו ופעולותיו.

במערכת "בצרון" נתקבלו הרבה מכתבי השתתפות, טלגרמות והחלטות-אבל, ממוסדות והסתדרויות ואישים חשובים, שבארצות-הברית, מדינת-ישראל ועוד. והנה כמה מהם (לפי סדר א"ב).

אליהו אילת, שגריר ישראל בוואשינגטון:

אני משתתף באבלכם ומצטער צער רב על פטירת המנהיג והמלומד היהודי הגדול-ביותר שבימינו. תרומותיו הרכות והחשובות לספרות העברית ולמדע העברי וכמו כן למחשבת הציונית הפוליטית ישמרו את זכרו לנצח. מדינת-ישראל תמיד תכבד ותוקיר את זכרו של האיש שהטביע חותם עמוק על התרבות העברית המודרנית ועל התחיה היהודית הלאומית... במותו הלך מאתנו לא רק יהודי גדול וציוני גדול, אלא גם אדם יקר וחביב, שהיתה לי הזכות להכירו במשך השנים האחרונות של שהותי במדינה זו. יודע אני, עד כמה היה מפעל ה"בצרון" יקר ללבו, ואיני רואה דרך יפה יותר להנצחת זכרו מאשר המשכת-הוצאתו של הירחון...

אותו תמיד והיה יוצא מזמן לזמן מקודש-הקדשים של המדע לעזרות של חיי השעה והרגע — ויצירתו נשתגבה, לא נתמעטה, לא נתפזרה. הוא היה מעמודי המדע הישראלי ועמוד-אור לדור גדול, שהתחיל להתדפק על פתחה של הגאולה, בארנו של רב צעיר נגנו כוכב גדול שכבה. אבל שמו ינון לעולם. דור דור יקראו בספריו הגדולים ולאורו יעמדו על סודות-רוחו של עם ישראל — ויראו ללב הדור, שהעפיל וכבש, שתרג מתהומות, שרב צעיר היה אחד ממאורותיו ומיוצגיו-דמותו.

הספדו של ד"ר הנרי מ. רוזנטאל:

בין דיבוריו האחרונים היו המלים: "ראו, אני במלוא הכרתי". הוא אמר זאת כאדם המרגיש במלוא-המידה ביופי ובחדווה של ההכרה, וכאדם המצוה לבניו לזכור את הרגע הזה.

הוא היה בשבילנו כהופעת הסבץ גופו: גבעה גבוהה או "עץ-החיים" עצמו. הוא הוכה קשה עלידי ברק האסון, אבל מתוך הפצעים העמוקים הללו הופיעו שוב גידולי חכמה, אמת והומור.

הוא היה כשעור בזמן. חייו היו מכונים באופן מצויין לפי הזמן. הוא נולד בזמן, והוא גדל לחיי-בגרות בהמר עתים, ובא לאודיסה בזמן, ועשה את עבודתו החשובה בזמן הנכון. הוא עזב את אודיסה בזמן ובא לארץ זו כשהגיעה השעה לכך, ומרחוק ראה, בראית-חכם, מה שלא היה עוד באותו זמן אבל מה שהתבכר במשך הזמן ההוא. זו היתה ישראל החדשה הישנה. ומפני שתוש הזמן שלו היה כה עמוק לכן לא היה מעולם עבד לזמן אלא התנשא מעליו; והוא הסתכל באנשים ובטבע מתוך גקודת-ההשקפה של ה"נצח".

הוא שימש לקח חשוב בשבילנו — כיצד להיות אנושי, לגבו, פירושי-דובר היה לחיות תחת הברכה הכפולה של סבל וחדווה, של אהבה ואמת. הוא אהב את בניו, אבל לא כל כך זכות-עצמם כזכיות בניהם-הם, ובני-בניהם, ותעודת-האמת שלמענה יפעלו.

כילנו נחרוששנו במותו כשם שנתעשרנו
עלידי חיינו.
זכר צדיק לברכה.

מנחם דימן, תל-אביב:

אתמול קראתי בעתונות את הטלגרמה של
סט"א על פטירת פרופ' טשרנוביץ הגדול —
ונדהמתי.

הוא עומד לפני כמו חי מאז עבדתי והת'
ענגתי שבועות ספורים במחיצתו: פניו
הקורנים, עיניו העדינות והמפיקות תבונה,
וכל ישותו האצילה השופעת טוב-לב וחכמת
חיים. לא תארתי לעצמי כשנפרדתי מלפניו
בניו-יורק שתהא זו פרידה שאינה חוזרת —
והוא כה ער וכה שלם ובמלאו כחיו. היה זה
אחד האנשים היקרים ביותר שפגשתי בדרכי,
מבני המעלה שזכרם נשאר בלב כמורשת נעלה.
דמותו תישאר אתי תמיד. —

היא"ס, ניו-יורק:

... הוא חי חיי צדיק, תרם מזמנו, מרצו
וכספו לעזרת בני-עמנו בכל מקום שהם. חיי
צריכים לשמש דוגמה להרבה מאתנו.

שמאל א. טלס, נשיא.

ההסתדרות העברית באמריקה:

ההסתדרות העברית באמריקה מבכה את
פטירתו של הפרופ' חיים טשרנוביץ, שכינינו
הספרותי רב צעיר התנוסס לתפארה במשך
יובל שנים בהיכל הספרות העברית. פרופ'
טשרנוביץ העשיר את ספרות-המחקר העברית
בשורת יצירות-ערך, שיישאו בחינת נכסי
צאן ברזל בחקר ההלכה. ממעין רוחו העשיר
הרוח גם את הספרות העתית הלאומית שלוח
הה את תנועת התחייה ביסוד מדינת ישראל.
בפעולתו החינוכית בארץ מולדתו ובארץ
הזאת העמיד תלמידים רבים, הממשיכים
לזרוע מאור תורתו ברבים. במורשת זו,
הגדולה והברוכה, ינשא זכרו לעד בלב ישראל.

ההסתדרות הציונית באמריקה:

יחד עם כל העם היהודי אנו מתאבלים על
מותו של המלומד והסופר העברי הגדול פרו-

האקדמית היהודית לאמנות ומדע:
האקדמיה היהודית לאמנות ומדע מתאבלת
אבל כבד על מותו של נשיאה המלומד הגדול.

ליאו יונג, סגן-נשיא:

אברהם בורשטיין, מזכיר.

בית-המדרש למורים דבוסטון:

בשם בית-המדרש למורים דבוסטון אני מביע
את צערם העמוק של התלמידים והבר-המורים
על הסתלקותו של פרופיסור חיים טשרנוביץ,
הסופר והמלומד האהוב. תרומותיו ללימודי
היהדות ישכינו את זכרו בלב עמנו לנצח.

א. יצחק זילברשלאג, דיקן.

ד"ר ש. ברנשטיין:

בשמי ובשם משפחתי אני רוצה להביע לכם
את השתתפותי מקרב לב כצערכם על מותו
של ידידי היקר הפרופיסור חיים טשרנוביץ.
ערכו היה רב בשבילי ובשביל עבודתי
במשך שנים רבות מאד, והוא חיבב את עצמו
עלי ביותר עלידי ידידותו העמוקה, עצותיו
הפקחיות ונכונותו התמידית לבוא לעזרתי.
זכרוננו ישאר בלתי-נשכח בתולדותינו
כאיש הרוח, מלימד גדול ומורה לדור...

י. ד. ברקוביץ, תל-אביב:

קבלו נא את רגשות השתתפותי הנאמנים
כצערכם ובאבלכם הכבד על מות ר'
חיים טשרנוביץ ז"ל, שהיה קרוב ואהוב ללבי
גם כידיד ורע נעלה, גם כסופר ואיש-מדע יקר
ערך ורבי-פעלים, שאין לו תמורה בחיינו ובספ'
רוחנו. הבה נבקש תחנונים בזה, ששמו ופועל'
חיינו המפוארים יוסיפו לחיות ולהפירות את
שדה המחקר העברי והמחשבה העברית, וסיג'
נונו החי והמזהיר, המפכה מבאר תפורה
ראשונים, יעמוד למופת לסופרים ולחוקרים
הבאים אחריו.

הרב ד"ר דוד די סולא פול ורעיתו:

אנו מתאבלים אתכם על פטירתו של המלומד,
היהודי המצויק והאיש האציל.

ד"ר מאיר וואכסמאן, שיקאגו:

קבלו נא בזה את השתתפותי בצערכם על האבדה הגדולה שאבדה לכם ולכל בית ישראל במות הרב החכם הגדול גאון עמנו ר' חיים טשרנוביץ. מלים אין בפי לנחמכם, תנוחמו בעבודתו הגדולה לעמנו ולספרותו, שלא תשכח לדורות.

ועד הספר „ליטא“:

הוועד והמערכת של הספר „ליטא“, ההולך וגדפס כעת, מביעים את אבלם העמוק על מותו של אחד המלומדים והסופרים החשובים ביותר שלנו, שהיה ידיד קרוב של הספר „ליטא“ והשתתף בו.
בשם ועד הספר „ליטא“ — ד"ר מ. סודארסקי.

ועד הרבנים בניו-יורק:

ועד הרבנים בניו-יורק מתאבל על מותו של מורה ומנהיג גדול בישראל...
רבי שמעון ג. קרמר, נשיא;
רבי הרצל ה. גרדון, מזכיר כללי.

חבר-העובדים של ההסתדרות הציונית האמריקאית:

בשמי ובשם חבר-העובדים של ההסתדרות הציונית האמריקאית אני מביע לכם את תנוחמי על מות הפרופיסור חיים טשרנוביץ ז"ל. במשך השנים האחרונות, שהיתה לי הזכות להכירו, למדתי לאהוב אותו כאישיות גדולה ואצילית. יראת-הכבוד שלי בפני השכלתו והתמדתו היתה ללא גבול. יורע אני שפעולתו הציונית השאירה רושם מתמיד על המחשבה של תנועתנו ותמננו...

סיידי מארקס, מזכיר-מנהל של ההסתדרות הציונית באמריקה.

חוג משפחת בני-רפאל:

אנו מתאבלים אבל כבד על מות חברנו האהוב והנעלה.
בשם חוג משפחת בני-רפאל — איוריונג קובריג, נשיא.

פיסור חיים טשרנוביץ. גדולות הן תרומותיו לספרות העברית, אבל גם גדולות הן זכויותיו תיו בשהדהפעולה למען הרעיון הציוני, שנלחם למענו כל חייו. מאמריו הפובליציסטיים החריפים, שפירסם נגד המשטר הבריטי בארץ ישראל, בוודאי סייעו הרבה למלחמה בעד הגשמת האידיאל הציוני.

מאמריו על הציונות, שפורסמו בירחון „בצרון“, ישארו בתור תרומה חשובה לתולדות הציונות העולמית ואמריקאית...
תהי נשמתו צרורה בצרור החיים!

בית-המדרש למורים ובית-הספר הגבוה „הרצליה“ בניו-יורק:

אנו מביעים את השתתפותנו העמוקה בצערכם על האבדה הבלתי-חוזרת בשבילכם ובשביל כולנו במות מורנו הנערץ חיים טשרנוביץ. מצאו ניחומים ועידוד בהכרה ששמו יהיה נזכר תמיד, בכל מקום שיהודים עוסקים בלימוד ספרותנו העתיקה ובכל מקום שקוראים את ספרותנו העברית החדשה...

אנחנו — חברי-הפקידים, המורים והתלמידים של „הרצליה“ — מתאבלים אבל כבד על הסתלקותו. היתה אצלנו מסורת רבת בשנים, שפרופ' טשרנוביץ היה נואם לפני המסיימים בטכס-הסיום. צערנו גדול מאד על כך, שאיש-ינתו האצילית לא תפאר עוד את הגה-הסיום שלנו — לא בשנה זו ולא בשנים הבאות...

יעקב ה. כהן, נשיא;
משה פיינשטיין, דיקן.

התאחדות-המסיימים של המכון היהודי לדת:

התאחדות-המסיימים של המכון היהודי לדת מתאבלת אבל כבד על פטירתו של פרופיסור חיים טשרנוביץ, המורה האהוב, שחכמתו העמוקה, אישיותו המזהירה ומסירותו הגלגה ליהדות ולעם ישראל שימשו כמקור-השראה תמידי בשביל התלמידים.

אדוארד אי. קליין, נשיא;
אברהם טולסט, מזכיר.

מותו של היקר באדם, תלמידהחכם ואיש המדע המנוח ז"ל.

בשם הנהלת הליגה אנכי להביע בזה את השתתפותנו בצערכם־צערנו ובאבלכם הגדול. בעבודה התרבותית ובהמשך הוצאת פרי עבודתו לאור תמצאו נחומים. המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים. הרב מאיר שוחטמן, מנהל.

ד"ר מ. לנסקן, ירושלים:

דומם עומד אני על יד קברו הפתוח של עורך ה"בצרון" פרופיסור חיים טשרנוביץ. לפני חדשים קבלתי ממנו מכתב מלא חיים ומרץ. לא שערתי כי המוות ישום קץ לחייו הפוריים בזמן קצר. הסתלקותו היא אבדה גדולה למחשבה העברית, שהמנוח היה אחד ממחולליה וממעצבי דמותה. חבל על דאבדין ולא משתכחין. קבלו גא את רגשי השתתפותי בצערכם הגדול.

המגבית הארץ־ישראלית המאוחדת:

בשם ועד המנהלים והאבזקוטיבה הכללית של המגבית הארץ־ישראלית המאוחדת אני מביע את צערי על מותו של הפרופיסור חיים טשרנוביץ.

הלך מאתנו אחד מבעלי־הרוח הנאיס־ביותר והאישים הגדולים־ביותר של דורנו. יצירתו הספרותית הגדולה בלשון העברית, שהתחיל בה עוד לפני חמשים שנה ומעלה במרכז היהדות הרוסית, באודיסה, ושהמשיך בה גם בהיותו בקרבנו כאן, השפיעה לא רק על הקוראים העבריים אלא גם על החוגים הלא־מייים הרחבים של היהדות האמריקאית. למאמרי ריו החריפים והערוותיו הבקרתיות על הציונות היה תמיד הד חזק בציונות האמריקאית... סופר יהודי גדול, מלומד, פובליציסט ולוחם למען הציונות הלך מאתנו.

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים!

השופט מוריס רוטנברג,
יו"ר המגבית האי המאוחדת.

דוד יוסיפון, ירושלים:

קבלו את תנחומי הכנים על פטירתו של האי גברא יקירא, הפרופיסור חיים טשרנוביץ ז"ל, עורכו החשוב של הירחון החשוב. וי להאי שופרא וחבל על דאבו ולא משתכח. זוהי אבידה שאין לה תמורה ליהדות העולם בכללה וזו של אמריקה בפרט. נתינתם הדור. תהא נשמתו צרורה בצרור חיי האומה לגצח־נצח!

המכון היהודי המדעי — "ייווא":

המכון היהודי המדעי — ייווא מביע את צערו העמוק על מותו של המלומד היהודי הגדול פרופיסור חיים טשרנוביץ (רב צעיר). מחשבתו המתקדמת ועבודתו הספרותית הכללית יתפסו מקום־בראש בתולדות־התרבות של עמנו.

לייבוש לעהרער,

יו"ר של הנהלת "ייווא".

הרב ישראל ת. לווינטאל:

... תמיד התיחסתי אליו ביראת־הכבוד ובאהבה רבה. הערכתי במאד את שרותו הרב לתכמת־היהדות ולתרבות העברית. הוא היה אחד הענקים הרוחניים והתרבותיים של דורנו, וכל עם ישראל מתאבל על מותו...

רגינה והארי לוריא, ירושלים:

גדהמו ונרגשנו על הסתלקותו של אביכם היקר וידידנו החביב, האיש הגדול והחכם, מאור הגולה ואביר ספרותנו. זכרו יונצח בקרב לבותינו בחיבה והוקרה.

הליגה למען הפועל הדתי בארץ־ישראל, ניו־יורק:

בצער רב קבלנו את הידיעה המעציבה על פטירתו של הרב פרופיסור חיים צירנוביץ (רב צעיר) זצ"ל.

הנהלת הליגה למען הפועל הדתי בישראל איבדה, במותו של המנוח הגדול, אחד מידידיה ומעריצייה החשובים ביותר בארץ הזאת. אבדה ליהדות בכללה אישיות חורגית בעלת שיעור קומה שאין תמורתה. יחד אתכם אנו מבכים את

אבדתו היא אבדה שאין באמת תמורתה, אבדה לספרות העברית, איש וסופר שקשה למצוא דוגמתו. מוקירי תורתו וספרותו מתאבלים על האי גברא רבא ועל האי שופרא דבלי בארעא.

ידעתי את רב צעיר עוד באודיסה והוקרתיו ואהבתיו אהבה בלי מצרים. — — — בעבודתכם המסורה למען רעיון הגאולה והספרות העברית תנוחמו.

**אליעזר ארי' הלוי פינקלשטיין,
נשיא הסמינר התיאולוגי
היהודי באמריקה:**

בכאב רב קראתי הבוקר את הידיעה המרה על מותו של החכם הגדול בישראל ד"ר חיים טשרנוביץ ז"ל.

אבדה גדולה היא לנו ולכל חוגי התרבות בעולם. לי, אדם שזכה לעבוד עם המגוה ז"ל, להכירו באופן אישי וכן גם לדעת את עבודתו החשובה, מותו היא אבדה כפולה ומכופלת. — — —

**דניאל פריש, נשיא תהסתרות
הציונית באמריקה:**

... אני מביע לכם את צערי העמוק. זוהי הכרתי החזקה, שהעולם היהודי איבד במותו של הפרופיסור חיים טשרנוביץ אחד מבני-אל מוות המצויינים של דורנו. מצאו ניהומים בפעולתכם למען התרבות העברית.

קלוב-פא"ן עברי באמריקה:

קלוב פא"ן עברי באמריקה מבכה את פטירתו של זקן הסופרים והחכמים, נשיא-הכבוד של הקלוב, פרופ' חיים טשרנוביץ (רב צעיר). זכרו יהיה לברכה בתולדות המחקר הישראלי והספרות העברית.

ד"ר שמעון ראבידוביץ, שיקאגו:
הנני להביע ל"בצרון" ולסופריו את השתת-פתי — והשתתפות ה"מצודה" וסופריה — בצערכם הרב על פטירת הפרופיסור טשרנוביץ הנעלה, מבני ציון המצוינים שבדור, ארז

מועדון-פא"ן עברי בארץ-ישראל:

מועדון-פא"ן עברי בישראל מבכה את האבדה הגדולה לספרותנו במות האדם הגדול, הסופר והחוקר פרופיסור טשרנוביץ. — יעקב כהן וראובן אבינועם (גרונסון).

**מועצת הפדראציות היהודיות
וקרנות-ה"וולפיר":**

קבלו את תנחומי הכנים על פטירתו של פרופ' חיים טשרנוביץ.

אני מקוה שצערכם יוקל במקצת בידעכם את גודל תרומתו התרבותית בשביל העם היהודי.

חבר-העובדים של המועצה מצטרף אלי בהבעת השתתפות בצערכם ובצערם של כל עובדי "בצרון" וידידיו.

ארנולד גורין, מנהל מועצת הפדראציות היהודיות וקרנות ה"וולפיר".

המכון היהודי לדת:

ועדה-נאמנים וחבר-המריצים של המכון היהודי לדת מביעים את צערם העמוק על פטירתו של פרופיסור חיים טשרנוביץ. זכרו של המלומד הגדול והמורה הנעלה הוה, שהיה קשור עם בית-ספרנו מתחילת היוסדו, ישאר לתמיד כמקורה-השראה בשבילנו.

יוסף מ. לוי, יו"ר הוועד;

ד"ר ה. טלוינסקי, דיקן.

המכון למדעי-היהדות בירושלים:

אנו משתתפים בצערכם על פטירתו של חיים טשרנוביץ, שהוא היה אחד מגדולי מלומדינו, עסקנינו הצבוריים ומורי דורנו. — — — בשם המכון למדעי היהדות בירושלים — פור-סיני.

אליעזר הלוי גוביץ:

משתתף אני בצערכם הגדול בהלקח מאתכם המורם מעם, הסופר הגדול והלמדן המצוי, ידידי הרב ר' חיים, ד"ר טשרנוביץ, נ"ע. קשה לי להאמין שר' חיים היקר, זה האיש — סמל המרץ והתנועה, איננו בין החיים.

הרב אדוארד קיוב ורעייתו, הרב דוד ס. שפירא, ועוד.

ישיבות-אבל ונשפיראזכרה לרב צעיר נחקיימו על-ידי מוסדות שונים.

בשיקאגו עורכות ההסתדרות העברית של שיקאגו והמדרשה ללימודי היהדות ביום ה', י"ט סיון, 6 ביוני, בשעה 8:30 בערב, באולם ביאליק של המדרשה, 72 רחוב 11 מזרח, נשף לזכרו של פרופ' חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל. הנואמים יהיו: ד"ר ש. בלומנפילד, ד"ר מאיר זאכסמאן וד"ר ש. רבידוביץ. החזן יעקב חייר ישא תפלת האזכרה. ד"ר י. רוזנ טאל יושב בראש.

נשפיראזכרה לרב צעיר בניירורק

נשפיראזכרה לזכר הפרופיסור חיים טשרנוביץ ז"ל יערך ביום א', כ"ב סיון, תש"ט (19 ביוני 1949), בשעה 8.30 בערב, ב"קויפמאן-אוידי" טוריום" של ימה"א, רחוב 92 ושדרת לכסינג טון, ניירורק. דברי מספר והערכה על מורשתו המדעית והספרותית של רב צעיר ישאו: ישראל מן, בשם ועד-בצרון; שמואל כ"ץ, בשם הוועד להוצאת כל כתבי רב צעיר; פרופ' שמעון הלץ, בשם המכון היהודי לדת; ד"ר ניסן טורוב, בשם קלוב-פאן עברי באמריקה; גב' רוז דזשיקובס, בשם ידידי המנוח; ד"ר שמעון ברנשטיין, בשם ההסתדרות הציונית האמריקאית; ד"ר שמואל בלומנפילד, בשם תלמידי רב צעיר; פרופ' שמואל ק. מירסקי, בשם ההסתדרות העברית באמריקה; מ. גליק, בשם אגודת המורים העברים; ד"ר מ. ווישניצר, בשם התאחדות יהודי רוסיה; ד"ר ליאו יונג, בשם האקדמיה היהודית לאמנות ומדע. תכנית אמנותית מתאימה תבוצע על-ידי החזן פנחס יאסינובסקי. חיים גרינברג יושב בראש.

מארזי לבנונו, בעל תריסין בהלכה ובאגדה, תנא ופליג שרבים שתו ורבים ישתו ממימיו. בקרתי את רב צעיר ז"ל בח' פברואר שעבר ושוחחנו ארוכות על עניני תורה וספרות, והוא היה בן ע"ת כבן כ' לרעננות המחשבה ולבריות גופא. לא שעתי כי זו תהא פגישתנו האחרונה. חבל על דאבדין.

ואתם תמצאו נחמה באבל רבים על פטירתו ותזכו להמשיך בטפות הנטעים שנטע בכרם ספרותנו.

המקום ינחם אתכם בין שאר אבלי ציון וירושלים.

ישעיה רבינוביץ, טורונטו:

בזה באתי להביע את צערי העמוק על פטירתו של רב צעיר. ידעתי מה אבד לישראל ע"י הסתלקותו של המורה הגדול. כל הימים התפארתי בידידותו. למדע ולספרות הישראלית אבד אביר הרוח שנשא את מורשת ישראל ואת חיי ישראל בנאון.

תנחמו בחזן אבלי ציון וירושלים.

הרב אהרן צבי שור:

השתתפותי העמוקה בצערכם. העולם היהודי איבד חכם גדול ומורה-משפיע. זכרו הברוך ישאר לעולמי-עד.

כמורכן נחקבלו סלגראמות-אבל ואגרות-ניחומים מאת: הרב דזשירום אונגר, י. אופאי טושו, אינסטרייטל פרס און אמריקה, יעקב בילליקוף, אהרן בליך, ג. גאיר, פרופ' לוי גינצבורג, הרמן ג. דזשיקובס, שלמה דמשק, הרב אוירחיץ היימן, שלום הקטין (מזכיר ועד המחנכים למען החלוצים בארץ-ישראל), הרב הראשי לארץ-ישראל ד"ר י. א. הרצוג, הרב הרברט דזשיי. חילנר, יעקב זיפער, אליהו ויעלה יעקבי, יוסף כהן, ד"ר שלום כהן, ש. לשצינסקי, ד"ר רפאל מאהלר, הרב ארטור מאירוביץ, יעקב צור (באיכות מדינת-ישראל באורוגוואי).

מעידן לעידן

היתה על נושאייה שבהן דן, מתודש לתודש, כרגיל, ועל סגנונו המיוחד לו. יכול היה אחד לקרוא רשימות וסקירות אלו וליהנות מאותה פשוטות וזו ת שבה הצטיין שעה שהסביר

"בין הזמנים" פינת זה, שיחד לעצמו, ר. צ. — הלא הן ראשי

תיבות של רב צעיר, הוא הוא פרופ' חיים טשרנוביץ, זכרנו לברכה — כולה שלו